

MAANDBLAD VAN „OUD-UTRECHT”

VEREENIGING TOT BEOEFENING EN TOT VERSPREIDING VAN
DE KENNIS DER GESCHIEDENIS VAN UTRECHT EN OMSTREKEN

30 SEPTEMBER
1947

ONDER REDACTIE VAN:
G. A. EVERS

20e JAARGANG
Nº 8 en 9

UITGAVE DER VEREENIGING. ADRES: VAN SPEIJKSTRAAT 20

Ingevolge papiertoewijzing van het „Bureau Papierver-
deeling Pers”, nr. 1660/2837/V-20, verschijnt deze uitgave
maandlijks en is de omvang van dit nummer 16 blad-
zijden, formaat 16 × 25 cm.

MEDEDEELINGEN UIT DE VEREENIGING.

Het Bestuur noodigt de Leden met hun Dames uit tot het
bijwonen van de

Algemeene (Jaar-)vergadering

op **Vrijdag 24 October a.s.**, des avonds te **half acht uur precies**,
in de Kapel van het Centraal Museum, Agnietenstraat 1.

Agenda:

Opening door den Voorzitter.

Notulen der Algemeene Vergadering van 4 Juni 1946.

Verslag van den Secretaris over 1946.

Rekening en Verantwoording van den Penningmeester over
1946 met verslag der Kascommissie.

Benoeming van een Kascommissie voor 1947.

Verkiezing van Bestuursleden wegens periodieke aftreding
van de Heeren: Dr. W. A. F. Bannier, J. E. Brom en Jhr. Dr.
M. R. Radermacher Schorer.

Verkiezing van een nieuw bestuurslid.

Begroting voor 1947.

Bespreking van plannen, waarbij het Bestuur het bijzonder
op prijs zal stellen, de wenschen der Leden te vernemen.

Aan Leden, die voorstellen wenschen te doen, wordt verzocht,
zoo mogelijk, deze enkele dagen tevoren schriftelijk aan den
Secretaris mede te deelen.

Half negen precies:

Voordracht met lichtbeelden door **Prof. Dr. G. van Hoorn**, over
„Albiobola, een grensvesting van het Romeinsche imperium”.

Namens het Bestuur:

A. N. L. OTTEN, Voorzitter.

J. W. C. VAN CAMPEN, Secretaris.

Frederik Hendrikstraat 72.

CZAAR PETER TE UTRECHT IN 1697 EN 1717.

In den nazomer van 1697 kwam een jonge man uit Moskou in ons land, die bijzondere belangstelling voor het scheepsbedrijf toonde. Hij maakte deel uit van een Moscovisch gezantschap van 200 personen, dat in Maart van genoemd jaar was uitgezonden, om, zooals een keizerlijke oekase van den 6den December 1696 had aangekondigd, verschillende vorstenhoven te bezoeken en een bondgenootschap tegen de vijanden van het christendom — de Turken — tot stand te brengen. Niettegenstaande de strengste geheimhouding was opgelegd, lekte toch al heel gauw en gemakkelijck uit, dat de jonge man, die achter den naam van Pjotr Mikhailof trachtte schuil te gaan, niemand minder was dan de toen 25-jarige czaar Peter I van Rusland, die later als de Groote zou worden aangeduid.

Per gehuurde aak, een onaanzienlijk vaartuig, uit Emmerik komende, was hij den 18den Augustus met een klein gezelschap te Zaandam beland, om enkele eenvoudige personen te ontmoeten, die hij in zijn geboorteland als arbeiders had leeren kennen. Daar dacht hij wel een half jaar ongehinderd als leerling in het scheepsvak te kunnen werken, maar de Zaandammers bleken te vrijmoedig en vooral de jeugd te opdringerig in hun belangstelling voor den keizerlijken sloopstimmerman te zijn, zoodat hij reeds na een week naar Amsterdam vluchtte, om daar, minder opgemerkt, bijna vijf maanden lang op de werf der Oost-Indische compagnie den gang van zaken te volgen.

De hoofdreden van Peter's reis is zeer zeker de kennismaking met het toen moderne bedrijfsleven geweest, maar ze heeft ongetwijfeld ook politieke oriëntering ten doel gehad, ten einde het nog nauwelijks bestaande contact tusschen Rusland en de landen van West-Europa te verlevendigen. In dat verband moet stellig de bespreking beschouwd worden, welke drie weken na zijn komst in Holland door den czaar met den stadhuoder-koning, prins Willem III, werd gehouden. Ze vond te Utrecht plaats.

Vergezeld van den generaal-admiraal Le Fort, gouverneur van Novogorod, en van Nicolaas Witsen, burgemeester van Amsterdam, was de czaar den 9den September te Utrecht gearriveerd en had hij zijn intrek in „de Toelast” genomen. Komende van Het Loo kwam daar ook de prins van Oranje en kon er den 11den September de ontmoeting zoo goed als onopgemerkt plaats vinden. „Sij maer te samen in eene kamer zijnde”, noteerde een tijdgenoot, „hadden met malkanderen een langhduirige samen spraeck (men segt) die wel 2 à 2½ uijre duijrde, en scheidten met groote vriendelickheydt van malkanderen”.¹⁾ „De Toelast” was het destijds als logement ingerichte huis Blydestein bij de Bezembrug aan de westzijde der Oudegracht, thans nr. 152²⁾.

De dichter-boekverkooper François Halma³⁾, die naast „de Toelast” woonde, heeft stadhouders „Wilhelm den III, door godts genade, koning van Groot-Britanje, Vranryk (sic), en Ierland; beschermer des geloofs, enz.” bij deze gelegenheid een hoogdravend „welkomst” toegewijd, en andere tijdgenooten hebben de „vriendschap van den czaar Peter Alexiszoon en den grooten koning Willem te Uytrecht aan den Rijn” in metaal vereeuwigd,⁴⁾ maar over de gehouden bespreking is nooit iets uitgelekt, wel verzonnen.

Twintig jaar na zijn eerste verblijf, kwam de czaar opnieuw naar West-Europa, kennelijk om zelf na te gaan, hoe de staatkundige verhoudingen zich tijdens zijn regeering ontwikkeld hadden, welke begrippen omtrent het door hem met kracht hervormde Rusland bij de staatslieden van andere landen gegroeid waren, en niet het minst om weer de nieuwste uitvindingen en toepassingen te leeren kennen. Te Utrecht aangekomen, huurde hij hier den 19den December 1716 een gewone jaag- of trekschuit, om zodoende onbekend en in alle stilte te Amsterdam aan te komen.

Den 10den Maart 1717 bracht de czaar, nu vergezeld van de czarina, met klein gevolg een bezoek aan Utrecht. Bij gemis van de geschriften, die daaromtrent meer rechtstreeks zouden kunnen inlichten, het door Backmeister in 1744 uitgegeven reisdagboek en de door den Utrechtschen hoogleeraar Reitz in 1744 uitgegeven geschiedenis van Rusland, welke niet in eenige openbare Nederlandsche boekerij voorhanden bleken te zijn, wordt hier van de daarvan door Scheltema gegeven samenvatting gebruik gemaakt.⁵⁾

„Op den volgenden dag (zijnde den 10den van lentemaand) met binnenjagten naar Utrecht vertrokken, bezigtigden de doorluchtige reizigers aldaar alles met opmerking; lang bleef de czaar op den domstoren. Bij het bezien van het vermaarde Zijdebalen en de zijdefabriek van den heer Van Mollem [aan den Zeedijk langs de Vecht] was het, dat zijne zoo verregaande zucht van onderzoek of bemoeying voor hem bijna doodelijk was geworden.

„Hij wilde de kracht van het water in het omdrijven der raden van de fabriek beproeven, en sloeg de handen aan het groote rad, terwijl de molen aan den gang was. Hij werd dadelijk van den grond geheven en in de hoogte gevoerd, ja het was op het punt, dat eene der vervangende raden hem zoude gevat hebben, wanneer hij zeker was vermorseld. De meesterknecht had gelukkig de tegenwoordigheid van geest, om den czaar aan te pakken, en krachts genoeg om hem te kunnen losrukken. Deze schijnbaar ruwe aanval gaf, vermits niemand de oorzaak konde gissen, eene bijzondere aandoening onder den hofstoet, doch toen men het gevaar, waarin de vorst geweest was en de trouwhartige hulp van den man vernam, hield de algemeene ontsteltenis op, en alles veranderde weldra in blijd-

schap. De czaar omarmde zijnen redder hartelijk, dan er is geene melding van eenige giften. De schrik had tevens het genoegen gestoord; de vrolijkheid, die Peter zoo wel als het gezelschap had doen blijken, nam een einde”.

In Augustus, op zijn doorreis naar Het Loo, konden de Utrechternaren nogmaals den czaar bewonderen, nu in het gezelschap der czarinn. Teruggekeerd in Amsterdam, ving het hooge echtpaar den 2den September de terugreis „na de landen zijner heerschappije” aan, en „alsoe” besluit Nomen zijne aantekeningen, is wederom Hollandt ontlast van dat raare en kostelijke warschap”. Door zijn vreemde gedragingen en vooral door zijn ruwe optreden liet de czaar niet overal vrienden achter. Anders dan over Peter werd over Catharina, van huis uit een Lithausche boerendochter, geoordeeld; zij werd „als een kleine vrouw, eenigszins zwaarlijvig, doch tevens mooi, levendig en liefelijk” beschreven.

Lang schijnt in Utrecht het verhaal te hebben gegaan, dat de groote Romanow hier getroffen werd door het simpele opschrift op een huis aan den Springweg en dat hij zich bij den plotselingen dood van zijn zoon Alexis in 1718, waaraan men hem niet onschuldig hield, met den zin dezer spreuk getroost zou hebben. Zij luidde: Quum recte vivis, ne cures verba malorum, dat is: Wanneer gij leeft oprecht, in 't uiterste gevaar / zoo vreest nooit kwade tong of snoden lasteraar. Professor Reitz heeft dezen tekst in zijn reeds genoemde boek vastgelegd, maar het huis met dit gevelopschrift is niet in stand gebleven⁶⁾.

Een bewijs, dat het verlangde incognito bij Peter's reizen gehandhaafd bleef, levert het feit, dat in de vroedschapsnotulen geen gewag van zijne bezoeken aan Utrecht wordt gemaakt, en dat de thesaurier of kameraar der stad dus ook geen „uitgaven” voor de „ontvangsten” behoefde te verantwoorden. E.

1) J. Czn. Nomen, Aantekeningen betreffende het verblijf van czaar Peter I in Nederland in 1697—1698 en 1716—1717. Handschrift nr. 47 in de bibliotheek van het Historisch genootschap (Universiteitsbibliotheek) te Utrecht. Een Russische vertaling van dit geschrift door prof. dr. B. A. Cordt zag in 1904 te Kiew het licht, een Nederlandsche uitgave, eveneens met inleiding en aantekeningen, werd door G. J. Honig in 1947 te Wormerveer uitgegeven. Vgl. J. Scheltema, Peter de Groote, keizer van Rusland, in Holland en te Zaandam, in 1697 en 1717. Dl. I. Amsterdam, 1814. 80. Blz. 152—153.

2) S. Muller Fz., Oude huizen te Utrecht. Utrecht, 1911. 20. Blz. 16—17 en pl. II.

3) G. A. Evers, François Halma te Utrecht. In: Het Boek VI—1917, blz. 135—142.

4) G. van Loon, Beschrijving der Nederlandsche hitsoripenningen. Dl. IV. 's-Gravenhage, 1731. 20. Blz. 220.

5) H. L. L. Backmeister, Beyträge zur Geschichte Peters des Grossen. Riga, 1774. 80. — J. F. Reitz, Eenige uytvoerige historie van Moskovien of oude en nieuwe staat van 't Russische of Moscovise keyzerrijk. Met pln. Utrecht, 1774. d dln. 40. — Scheltema t.a.pl. Dl. II, bl. 26—27.

6) W. H. A. G., Huis op den Springweg te Utrecht. In: De Navorscher XIX—1869, blz. 80—81.